

ПРЕВЕНЦИЯ НА УПОТРЕБАТА НА НАРКОТИЧНИ ВЕЩЕСТВА В БЪЛГАРИЯ

А. Банчева

DRUG PREVENTION IN BULGARIA

А. Bancheva

Резюме. По отношение на видовете превенция, дейностите в областта на общата превенция са повече от половината от реализираните дейности. За периода 2007-2014 г. те са около 80% от всички реализирани превантивни дейности. Прави впечатление разпределението на тези дейности през 2014 г. Дейностите в областта на общата превенция са 69%, а дялът в областта на селективната превенция е 23% (като за периода от 2010-2013 г. е между 11-13%), т.е. в сравнение с предходния период дялът на дейностите в областта на селективната превенция е нараснал значително. Деца/младежите са най-често реализираната и желана целева група на превантивните дейности в страната за периода 2007-2014 г. Запазва се дялът на семейството/родителите като целева група през последните три години (13%). Най-често реализираните интервенции през периода 2007-2014 г. са създаването и разпространението на флаери, дилпънки и др., както и организирането на семинари, работни срещи и обучения с професионалисти.

Summary. As regards the type of prevention, the activities in the area of universal prevention are more than half of all implemented activities amounting to 80% of all prevention activities in the period of 2007-2014. It is interesting how these activities are distributed in 2014 where universal prevention activities constitute 69% while selective prevention activities constitute 23% (11-13% for the period 2010-2013). This shows that compared to the preceding period the share of selective prevention activities has grown considerably. The children/youth are the most frequent and desired target group of prevention activities in the country over the period 2007-2014. The share of the family/parents as a target group has remained unchanged during the past three years (13%). The most frequent interventions in the period of 2007-2014 included development and circulation of flyers and leaflets as well as the organization of seminars, working meetings and trainings with experts.

Key words: prevention, drug prevention

Превенцията на употребата на наркотични вещества може общо да се опише като активен процес за повишаване на информираността, за създаване на условия и подпомагане на изграждането на индивидуални и групови познания и умения, които утвърждават здравословния начин на живот и здравето у човека. Целта на превенцията е не само да се предотврати употребата на наркотични вещества, но също така и да се забави започването на тази употреба или да се предотврати преминаването ѝ в проблемна употреба.

Предизвикателството на превенцията е да подпомогне младите хора да приспособят своето поведение, нагласи и възможности спрямо въздействията на динамичната среда. Съвременните подходи в областта на превенцията имат за основна цел да минимизират рисковото поведение, свързано с употребата на наркотични вещества.

Общата гледна точка за това какво е превенцията на употребата на наркотици, особено сред непрофесионалните среди е, че тя се състои единствено в информиране (обикновено предупреждение) на младите хора за ефекта (най-често опасностите) от употребата на наркотици. В този смисъл, тя се отъждествява с медийни кампании, но към момента няма доказателства, които да предполагат, че предоставянето на информация за ефектите само по себе си оказва влияние върху поведението за употреба на наркотици, или също така – че медийните кампании са от полза за всички. [1]

Превантивните подходи в работата по превенция на употребата на наркотици се класифицират в няколко основни направления [2]:

► Обща (универсална) превенция – насочена към общото население или към големи групи от него. Всички членове споделят един и същ, общ риск от употребата на наркотици, въпреки че този риск може да варира между отделните индивиди. Целта на общата превенция е да предотврати или да забави започването на употребата на наркотици чрез осигуряване на всички необходими умения и информация. Програмите при този вид превенция се прилагат без предварителен скрининг за риск от употреба.

► Селективна превенция – насочена към специфични рискови групи от населението с по-високи нива на уязвимост по отношение на употребата на наркотични вещества

(маргинализирани групи, младежи от бедни райони/квартали, малолетни правонарушители, отпаднали от училище). При тези групи рискът по отношение на употребата на наркотици в близко бъдеще или през живота е значително по-висок от средния.

► Индикативна превенция – насочена към лица, за които има сведения за започнала употреба или ясни индикатори за висока степен на индивидуален риск от развитие на зависимост към наркотици в бъдеще, както и лица, които показват ранни признаци на проблемна употреба на наркотици. Тук целта не е да се предотврати започването на употреба на наркотици (което е цел на предишните два вида превенция), а да се прекрати практиката на употреба, включително и развитието на зависимост, да се намали честотата на употреба или да се предотврати преминаването към по-вредни форми, напр. инжектиране.

► Превенция на средата – насочена към съпътстващите социални норми и практики в дадено общество. Стратегиите по отношение на превенция на средата целят промяна в непосредствената културна, социална и икономическа среда, т.е. тази, в която лицето прави своя избор по отношение на употребата на наркотици (впрочем и употребата на алкохол и тютюн). Приема се, че човек не започва да употребява наркотици само вследствие на лични характеристики, а бива повлиян от комплекс от фактори на средата (напр. очаквания и принципи на общността, в която живее; норми, закони и правила; рекламни послания, на които е изложен; достъпност на алкохол, тютюн и наркотици).

Националният съвет по наркотичните вещества (НСНВ) е орган за провеждане на националната политика срещу злоупотребата с наркотични вещества, както и за борба с наркотрафика. [3] На местно ниво са създадени 27 Общински съвети по наркотичните вещества. [4] Към тях има Превантивни информационни центрове, които осъществяват превантивни дейности и програми, събират, съхраняват и анализират информацията на общинско равнище, която е необходима за изготвянето, осъществяването и координирането на програмите за борба срещу злоупотребата с наркотични вещества.

Част от дейността на НСНВ е да изготвя и предлага

на Министерския съвет да приеме Национална стратегия за борба срещу злоупотребата с наркотични вещества и срещу незаконния трафик с наркотични вещества и прекурсори за срок от 5 години. Една от стратегическите задачи в Плана за действие за изпълнение на Националната стратегия за борба с наркотиците 2014-2018 г. е *подобряване на достъпа до ефективни превантивни програми*, другата стратегическа задача от Плана е насочена към *развитие на програми за ранни интервенции за млади хора с експериментална употреба на наркотични вещества* и включва развитие на политики и мерки за ранни интервенции по проблемите на наркотиците на национално ниво. Предвидено е част от дейностите да се изпълняват в партньорство с неправителствени организации и медии. [5]

Министерството на образованието и науката реализира дейности по превенция на употребата на наркотици, алкохол и тютюн главно чрез Регионалните управления по образование (РУО) в цялата страна, както и в сътрудничество с други ведомства и институции. Дейностите се отчитат по няколко основни показателя [8]:

- ▶ брой приложени училищни програми за превенция на употребата и злоупотребата с наркотични вещества, основани на подхода „Умения за живот“;
- ▶ брой обхванати ученици в програми и кампании за превенция на употребата и злоупотребата с наркотични вещества;
- ▶ брой обучени специалисти в и с училищата – психолози, учители;
- ▶ брой приложени програми за превенция, базирани на подхода „връстници обучават връстници“;
- ▶ брой проведени проучвания и резултатите от тях;
- ▶ брой проведени програми за работа с родители;
- ▶ брой изработени и/или разпространени информационни материали;
- ▶ брой обучени професионалисти за работа с родители.

Дейностите по превенция на употребата на наркотични вещества, алкохол и тютюн, които се реализират от Министерството на младежта и спорта се реализират във връзка с изпълнение на дейности по Националната стратегия за борба с наркотиците в рамките на две програми [9]:

- ▶ „Спорт за децата в свободното време“ – насочена към деца от цялата страна, които не се занимават системно със спорт. Програмата създава условия за участие на деца в безплатни спортни мероприятия в свободното им време с цел подобряване на тяхното здраве и физическа дееспособност;
- ▶ „Спорт за деца с увреждания и за деца в риск“ – има за цел привличането на деца и младежи в активни занимания с физически упражнения и спорт, адаптирана физическа активност и спорт, популяризиране на здравословен начин на живот и неупотреба на наркотични вещества, алкохол и тютюн.

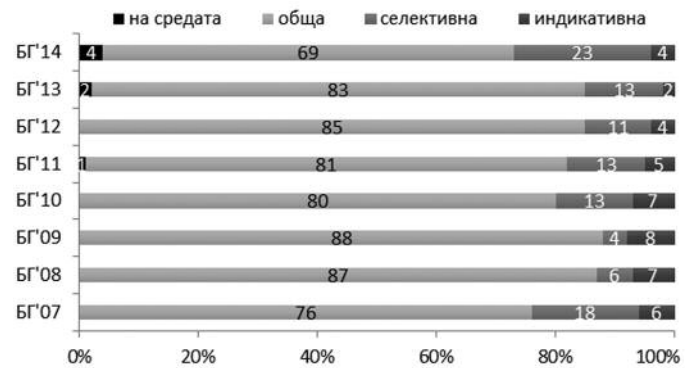
Превантивните дейности, реализирани от Централната комисия за борба с противообществените прояви на малолетни и непълнолетни чрез местните такива комисии в цялата страна и в партньорство с ОСНВ, ДПС, ЦОП и НПО са насочени към [10]:

- ▶ реализирането на информационно-консултативна, проучвателна и изследователска дейност, анализ на факторите за употреба на наркотични вещества сред подрастващите;
- ▶ разработване на програми и проекти;
- ▶ работа с рискови групи;
- ▶ квалификация на специалистите;
- ▶ създаване и разпространение на информационни печатни и видеоматериали по проблемите, свързани с употреба-

та и злоупотребата с наркотични вещества, алкохол и тютюн.

Дейностите в областта на общата превенция са повече от половината реализирани дейности в България за периода 2007-2014 г. (данните за 2015 г. са в процес на обработка), като за периода от 2007-2013 г. те са около 80% от всички реализирани превантивни дейности.

Фигура 1. Превантивни дейности в България, 2007-2014 г.

Източник: Реализирани превантивни дейности в страната от ОСНВ и ПИЦ

Дейностите в областта на общата превенция в България най-вече биват реализирани в училищата, сред учениците и под формата на местни кампании.

Това, което прави впечатление е разпределението на превантивните дейности през 2014 г. Тези в областта на общата превенция са 69%, а делът в областта на селективната превенция е 23% (като за периода от 2010-2013 г. е между 11-13%), т.е. в сравнение с предходния период, делът на дейностите в областта на селективната превенция е нараснал значително. Едно от обясненията на това нарастване е разписаните в новата Националната стратегия за борба с наркотиците 2014-2018 г. цели и задачи, като акцентът на целевата група на реализираните (и планирани) дейности е именно работа с деца, експериментирани с наркотици, работа с рискови групи, работа със семейства/родители на деца, експериментирани и употребяващи наркотични вещества.

Деца/младежите са най-често реализираната и желана целева група на превантивните дейности в страната за периода от 2007-2014 г. Запазва се делът на семейството/родителите като целева група през последните три години (13%), но най-често реализираните дейности в тази група са част от по-общии проекти и програми и се основават главно върху предоставянето на информация.

Най-често реализираните интервенции през периода 2007-2014 г. са създаването и разпространението на флаери, дилпънки и др., както и организирането на семинари, работни срещи и обучения с професионалисти. През последните две години все по-често се реализират обучения, насочени към превенция на употребата на наркотици.

Всеки един от превантивните подходи има своите положителни страни и предизвикателства. В областта на универсалната превенция, както беше посочено, усилията са насочени към цялото общество или големи групи от него. Дейностите са насочени главно към предоставянето на обща информация, най-често за влиянието и рисковете от употребата на различните психоактивни вещества. Повечето такива дейности не са свързани с изискването за голям финансов ресурс и тяхното реализиране е по-лесно, но и резултатите и ползите от тези дейности рядко биват оценени като високо ефективни. Селективният и индикативен подход са по-трудните подходи за работа, за разлика от универсалния подход, който е по-широко разпространен както в европейски, така и в национален мащаб. Работата с рискови групи и индиви-

дуалната работа с употребяващи наркотични вещества е високо специализирана и изисква широк набор от инструменти, професионалисти, но и значителен финансов ресурс. Едно от основните предизвикателства пред тези подходи е и нуждата от тясно сътрудничество между различните институции.

Библиография

1. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA), <http://www.emcdda.europa.eu/topics/prevention>
2. Закон за контрол на наркотичните вещества и прекурсорите
3. Правилник за организацията и дейността на Националния съвет по наркотичните вещества, приет с ПМС №10/17.01.2001 г., посл. изм. в ДВ., бр. 87/04.11.2011 г. (чл. 21)

4. План за действие към Националната стратегия за борба с наркотиците 2014-2018 г., Министерство на здравеопазването
5. Закон за здравето (чл. 54, 55, 56 и 56а)
6. Годишен доклад по проблемите, свързани с наркотиците и наркоманиите в България – 2015 г., Национален фокусен център за наркотици и наркомани, С., (стр. 39-41)
7. Годишен доклад по проблемите, свързани с наркотиците и наркоманиите в България – 2015 г., Национален фокусен център за наркотици и наркомани, С., (стр. 41-42)
8. Годишен доклад по проблемите, свързани с наркотиците и наркоманиите в България – 2015 г., Национален фокусен център за наркотици и наркомани, С., (стр. 42-43)
9. Годишен доклад по проблемите, свързани с наркотиците и наркоманиите в България – 2015 г., Национален фокусен център за наркотици и наркомани, С., (стр. 44-45)

Автор

А. Банчева – старши експерт в Националния фокусен център за наркотици и наркомани

ЛЕЧЕНИЕ ВЪВ ВРЪЗКА С УПОТРЕБАТА НА НАРКОТИЦИ В БЪЛГАРИЯ

А. Панайотов

DRUG RELATED TREATMENT IN BULGARIA

А. Panayotov

Резюме. Правото на българските граждани на свободен достъп до лечение и рехабилитация в случаите на формирана злоупотреба или зависимост към наркотични вещества е регламентирано в Закон за контрол на наркотичните вещества и прекурсорите. Диагнозата „зависимост от наркотични вещества и алкохол“ се поставя според критериите на Международната класификация на болестите, 10 ревизия (МКБ-10).

Summary. The right of the Bulgarian citizens of free access to treatment and rehabilitation in the cases of abuse or drug addiction has been regulated in the Drugs and Precursors Control Act. The Diagnosis "addiction to drugs and alcohol" is placed under the criteria of the International Classification of Diseases, 10th revision (ICD-10).

Лечението на употребяващи наркотични вещества в България се осъществява в лечебни центрове, звена или програми, които основно могат да бъдат разделени в 3 категории:

► Резиденциални – в тях пациентите могат да прекарат и нощта и включва лечение в болнични заведения и лечение в програми за психосоциална рехабилитация (тип „терапевтична общност“). [1, 2]

► Нерезиденциални – в тях пациентите се лекуват през деня (и не остават през нощта) и включва лечебни интервенции в програми за психосоциална рехабилитация, амбулатории и специализирани психиатрични кабинети към лечебни заведения за болнична помощ, диагностично-консултативни центрове (ДКЦ), медико-диагностични центрове (МДЦ) и други центрове за психиатрична помощ, индивидуални и групови практики за специализирана медицинска помощ. [1, 2]

► Опиоидни субституиращи програми (ОСП) – при тях лечението се осъществява с лекарствени продукти (метадон хидрохлорид, морфин сулфат пентахидрат или бупренорфин хидрохлорид) в съчетание с широк спектър от медицински и рехабилитационни услуги за облекчаване на неблагоприятни медицински, психологични и физиологични ефекти, присъщи на опиоидната зависимост (към хероин, морфин, кодеин и др.). [1, 2, 3]

На общинско ниво такова лечение се осъществява в най-големите общински центрове, като София, Пловдив, Варна, Бургас, Ст. Загора, Враца, В. Търново, Русе, Добрич и други.

Като най-голям общински център очаквано в Столична община съществуват най-много програми за лечение на употребяващи наркотици – 10 опиоидни субституиращи

програми, 4 резиденциални програми и 2 нерезиденциални рехабилитационни програми. В община Пловдив съществуват 4 опиоидни субституиращи програми и една нерезиденциална рехабилитационна програма, а в община Варна – 2 опиоидни субституиращи програми и една резиденциална програма. (Таблица 1)

Таблица 1. Разпределение на лечебните програми на общинско ниво (към 30.06.2016 г.) (в брой)

	Резиденциални	Нерезиденциални	ОСП	Общо
София	4	2	10	16
Пловдив	-	1	4	5
Варна	1	-	2	3
Бургас	-	-	2	2
Стара Загора	-	-	2	2
Враца	-	-	2	2
В. Търново	-	1	1	2
Русе	-	1	1	2
Добрич	-	1	1	2
Благоевград	-	-	1	1
Габрово	-	-	1	1
Пазарджик	-	-	1	1
Плевен	-	-	1	1
Ловеч	-	-	1	1
Общо	5	6	30	41

Източник: Национален фокусен център за наркотици и наркомани.